

Elżbieta Zemszał

KSIĘGOZBIÓR DOMOWY MARI I JERZEGO KUNCEWICZÓW¹

Życie i działalność Marii² i Jerzego³ Kuncewiczów przypada na koniec wieku XIX i wiek XX. Urodzili się w okresie zaborów w ostatnich latach dziewiętnastego stulecia, później stali się świadkami odzyskania przez Polskę niepodległości. Druga wojna światowa oraz przemiany polityczne, które po niej nastąpiły, stały się przyczyną ich wieloletniej emigracji. Pod koniec lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku powrócili do ojczyzny oraz do miejsc jakże często odwiedzanych we wspomnieniach. Jednym z takich miejsc był dom w Kazimierzu Dolnym, wybudowany pod koniec lat trzydziestych ubiegłego wieku.

¹ Artykuł niniejszy powstał na podstawie pracy magisterskiej autorstwa Elżbiety Zemszał „Księgozbiór Marii i Jerzego Kuncewiczów w zbiorach Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej”, napisanej w roku 2008 pod kierunkiem dr Małgorzaty Gorczyńskiej, w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Zakładzie Podstaw Kultury i Naukoznawstwa UMCS.

² Maria Kuncewiczowa (1895–1989) – pisarka, jedna z czołowych przedstawicielek psychologiczno-obyczajowego nurtu we współczesnej prozie polskiej. Debiutowała w 1918 roku na łamach „Pro Arte et Studio”. Od 1924 roku działała w polskim oddziale PEN Clubu, a na emigracji była współorganizatorką Polskiego PEN Clubu emigracyjnego. Od 1939 roku przebywała na emigracji we Francji, następnie w Wielkiej Brytanii, od 1955 roku w Stanach Zjednoczonych, gdzie w latach 1962–1969 prowadziła wykłady w University of Chicago oraz współpracowała z Radiem Wolna Europa. Była autorką m.in. *Cudzoziemki*, *Dwu księżyców*, *Dyżurnu warszawskiego*, *Fantomów*, *Natury*, *Tristana 1946*, *Leśnika* oraz pierwszej w dziejach radiofonii europejskiej powieści radiowej „Dni powszednie państwa Kowalskich”. Została odznaczona m.in. Złotym Wawrzynem PAL, otrzymała nagrodę państwową I stopnia. W 1989 roku otrzymała doktorat *honoris causa* UMCS w Lublinie. Cf. A. Szałagan: *Maria Kuncewiczowa. Monografia dokumentacyjna 1895–1989*, Warszawa 1995, s. 19, 31, 49, 52, 54–57, 66, 70–76, 80, 88–89, 99, 110–116, 119–120, 134.

³ Jerzy Kuncewicz (1893–1984) – ludowiec, prawnik, filozof. W okresie międzywojennym i podczas emigracji, w Wielkiej Brytanii, aktywnie uczestniczył w działalności ruchu ludowego. Z Polski wyjechał wraz z żoną we wrześniu 1939 roku do Francji, następnie przebywał w Wielkiej Brytanii, w 1955 roku wyjechał do Stanów Zjednoczonych. Po raz pierwszy wrócił do Polski w 1962 roku. Był autorem wielu artykułów, wierszy i opowiadań zamieszczanych na łamach prasy lubelskiej, warszawskiej i emigracyjnej oraz książek: *Przebudowa*, *Republika Globu*, *Wyspy pamięci* i sztuk teatralnych. Cf. A. Ciesielczuk: *Życie i działalność Jerzego Kuncewicza*. „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 1995, nr 29, s. 193, 195, 200–203.

Swój księgozbiór Kuncewiczowie gromadzili prawie przez całe życie. Egzemplarze zgromadzone przed II wojną światową uległy zniszczeniu podczas okupacji hitlerowskiej. We wrześniu 1939 roku Jerzy Kuncewicz podjął decyzję o wyjeździe z kraju, co ocaliło życie członkom jego rodziny. Kuncewiczowie nie mieli jednak ani możliwości, ani czasu, by zabezpieczyć cenne pamiątki, książki czy inne wartościowe rzeczy lub zabrać je ze sobą. Częste zmiany miejsc pobytu i brak rodzinnego domu podczas emigracji nie sprzyjały kolekcjonowaniu pamiątek. Stały się one jednak cennymi elementami wyposażenia po odzyskaniu kazimierskiego domu⁴.

W 2004 roku Biblioteka Główna Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie zakupiła do zbiorów bibliotecznych księgozbiór rodziny Kuncewiczów od Fundacji Kuncewiczów⁵. Fundacja została powołana do życia po śmierci Marii Kuncewiczowej. Jej fundatorem i prezesem został syn Marii i Jerzego, Witold Kuncewicz. Fundacja prowadziła działalność w kazimierskim domu Kuncewiczów spełniając tym samym ostatnią wolę pisarki⁶.

Zakupiona przez BG UMCS kolekcja Kuncewiczów zawiera 1025 egzemplarzy, w tym najcenniejszy – *Topolski's Chronicle* – roczniki wydane w Londynie w latach 1953–1967, stanowiące rysunkowy zapis wydarzeń z tego okresu. Roczniki zachowały się w oryginalnych tekach tekturowych, zawierających dwustronne litografie na kartach o wymiarach 46×58 cm (lub wielokrotność). Stan księgozbioru jest dobry, pomimo nie zawsze sprzyjających warunków przechowywania w Kuncewiczówce. Uszkodzone egzemplarze zostały oddane do oprawy introligatorskiej. Księgozbiór jest przechowywany w wydzielonym pomieszczeniu obok Czytelni Humanistycznej oraz w Zbiorach Specjalnych Biblioteki Głównej UMCS. Poszczególne egzemplarze są udostępniane wyłącznie w czytelniach. Zostały one skatalogowane i zaopatrzone w kolejne sygnatury biblioteki.

Każdy egzemplarz prywatnego księgozbioru posiada własną historię. Właściciele pozostawiają niejednokrotnie adnotacje czy podkreślenia świadczące o uważnej lekturze. Książki sygnowane wiernie oddają emocjonalny stosunek do posiadanych egzemplarzy. Znaki proveniencyjne określają przynależność egzemplarza do danego zbioru bibliotecznego lub wskazują jej poprzedniego właściciela. Znaki proveniencyjne wraz ze śladami obcowania z książką mają niezwykłą wartość. Dzięki nim dany egzemplarz otrzymuje cechy ściśle indywidualne, które wyróżniają go spośród innych egzemplarzy identycznych pod względem wydawniczym⁷.

⁴ [b. aut.], *Wstęp*, [w:] *Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu*, t. 14: *Rękopisy 16801–17050. Archiwum Marii i Jerzego Kuncewiczów*, pod red. W. Sonnaka, oprac. i przyg. do druku K. Korzon, Wrocław 1995, s. VI; K. Dymel, *Jedna jest tylko synogarlica moja czyli Marii i Jerzego Kuncewiczów sztuka życia*, Nowy Sącz 1985, s. 9.

⁵ Wywiad przeprowadzony z Marią Brzyską, kierownikiem Oddziału Gromadzenia i Uzupelniania Zbiorów BG UMCS, 23.11.2005 r.

⁶ A. Chwałczyk, *Bez drogi*, „Kurier Lubelski” 1999, nr 303, 31 grudnia–1 stycznia, s. 12.

⁷ M. Hilchen, *Tradycyjne znakowanie książek*, „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2003, nr 1/2, s. 38–39.

W księgozbiórze Kuncewiczów ponad połowa egzemplarzy posiada znaki proweniencyjne, niejednokrotnie poszczególne pozycje zaopatrzone zostały w dwa lub nawet trzy znaki własnościowe. Wśród nich zdecydowaną przewagę mają dedykacje, jest to 547 dedykacji wpisanych w 541 egzemplarzy, co stanowi 52,8% zbioru. Adresatem większości wpisów jest Maria Kuncewiczowa, łącznie są to 283 dedykacje. Znaczną część (141) dedykacji otrzymali również Maria i Jerzy Kuncewiczowie. Autorami dedykacji byli m.in. Stanisław Baliński, Walter A. Berendsohn, Konrad Bielski, Władysław Broniewski, Mirosław Derecki, Jan Dobraczyński, Karol Estreicher, Barbara Gordon, Gerda Leber-Hagenau, Stanisław Helsztyński, Kazimiera Iłłakowiczówna, Jarosław Iwaszkiewicz, Storm M. Jameson, Maria Janion, Aleksander Janta, Barbara Kazimierczyk, Michał Kaziów, Władysław Kopaliński, Jan Koprowski, Jerzy Kosiński, Kazimierz Koźniewski, Mieczysław A. Krąpiec, Jerzy Krzysztoń, Zofia Kucówna, Alicja Kuczyńska, Janusz Kuczyński, Piotr Kuncewicz, Jan Lechoń, Judith Listowel, Halina Lubicz, Juliusz Lubicz-Lisowski, Anna Mańkowska, Tadeusz Mazowiecki, Hugh McLean, Waldemar Michalski, Zofia Mitosek, Enrico Monti, Hanna Mortkowicz-Olczakowa, Anna Mysłowska, Robert Neumann, Mario Picci, Jerzy Pomianowski, Leszek Prorok, Aleksander Rafałowski, Tadeusz Różewicz, Adolf Rudnicki, Antoni Słonimski, Maria Szczepańska, Nora Szczepańska, Jan Szczepański, Jan Józef Szczepański, Arnold Szyfman, Stefan Themerson, Aleksander Wat, Kazimierz Wierzyński, Helena Zaworska. Swoje dedykacje zamieścili również Maria, Jerzy i Witold Kuncewiczowie.

Wiele wpisów dedykacyjnych zawiera wyrazy szacunku, hołdu, poważania, wdzięczności, podziwu, przyjaźni, miłości, uwielbienia oraz prośby o przyjęcie. Dedykacje posiadają właściwą sobie tylko wymowę, dzięki nim otrzymujemy wiele informacji o życiu prywatnym, zawodowym i towarzyskim zarówno ich autorów, jak i adresatów. Autorzy dedykacji zamieścili swoje wpisy w języku polskim, angielskim, włoskim, francuskim, niemieckim i słowackim. Wśród nich zdecydowaną przewagę mają dedykacje w języku polskim, jest to 487 wpisów, co stanowi 89% wszystkich dedykacji.

Księgozbiór Kuncewiczów nie został przez nich spisany. Zapiski własnościowe posiadają 104 egzemplarze. Maria Kuncewiczowa zamieściła swój podpis w 62 książkach, 3 egzemplarze sygnowała dwukrotnie. Wpisy są różnorodne i znajdują się najczęściej na karcie przedtytułowej lub tytułowej książki. Pisarka najczęściej zamieszczała wpisy: „M. K.”, „Maria Kuncewiczowa”, „Maria Kuncewicz”, a także: „M. K. Własność autorki”, „Własność Marii Kuncewiczowej”, „Jerzy i Maria Kuncewicz”, „M. Kuncewiczowa”, „M. Kuncewicz”, „M. K., Własność Marii Kuncewicz”, „M. K., Maria Kuncewicz”. W książki z dedykacjami Maria Kuncewiczowa włożyła, nie całkiem chowając, nieduże kartki z napisem „Dedykowane”. Chroniąc w ten sposób księgozbiór przed rozgrabieniem po swojej śmierci, jednocześnie podkreślała jego wartość. Część egzemplarzy podpisał wychowanek Kuncewiczów, Tadeusz Roguski, w sumie są to 22 książki. W czterech egzemplarzach znajduje się podpis syna Kuncewiczów, Witolda.

Kilkanaście egzemplarzy zostało zaopatrzonych w pieczęcie bibliotek prywatnych innych zbieraczy lub nieistniejących już instytucji. Są to pieczęcie tuszowe o charakterze czysto napisowym. Niektóre z nich zawierają numer bieżący egzemplarza w danym zbiorze. Jedna pozycja z tego księgozbioru posiada ekslibris kolekcjonera i dyplomaty, Tadeusza Zabłockiego⁸. W tym egzemplarzu zamieszczono ponadto dwie pieczętki: biblioteki Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz biblioteki Poselstwa Polskiego w Budapeszcie.

W księgozbiorze Kuncewiczów można odnaleźć wiele śladów obcowania z książką. Trzydzieści trzy egzemplarze zawierają adnotacje Marii Kuncewiczowej. Są to poprawki tekstu nanoszone przez nią w swoich utworach, a także korekty druku w książkach innych autorów. Niektóre egzemplarze zawierają wiele głos marginalnych i interlinearnych. Są wśród nich utwory Stanisława Przybyszewskiego uważnie studiowane przed napisaniem *Fantasia alla polacca*. Notatki na temat literatury w języku polskim i angielskim, czasem przekład wiersza polskiego poety, napisany obok w języku angielskim, opowiadania lub wiersze zakreślone lub oznaczone w inny sposób, są prawdopodobnie śladami przygotowań pisarki do chicagowskich wykładów. Uwagi o treści dzieła czasem są nacechowane uznaniem, czasem polemiczne lub krytyczne, opatrzone celnym komentarzem. Maria Kuncewiczowa bardzo uważnie czytała teksty poświęcone jej biografii nanosząc odpowiednie poprawki. Obok adnotacji lub oddzielnie naniesione są podkreślenia i zaznaczenia wykonane długopisem lub ołówkiem. Występują one w tekście lub na marginesach w 29 egzemplarzach.

Po przeprowadzonej analizie treściowej można stwierdzić, że jest to księgozbiór o charakterze humanistycznym. Najbardziej rozbudowanym działem zbioru jest literatura polska. Tworzą go 562 egzemplarze, co stanowi 54,7% całego zbioru. Znaczną jego część stanowią książki autorstwa Marii Kuncewiczowej, jest to 133 egzemplarze, a także jej teksty opublikowane w pracach zbiorowych i antologiach, m.in. *Róże, Cecylie, Florentyny. Opowiadania pisarzy polskich*, wybór i oprac. M. Błaszczyk, H. Lebecka, *Poolse verhalen*, samengest. door G. Hagenau, vert. uit het Pools door Z. S. Herman, *Viaggio sulla cima della notte. Racconti polacchi dal 1945 a oggi*, a cura di P. Statuti, *10 contemporary Polish stories*, trans. by various hands and ed. by E. Ordon, with an introd. by O. Scherer-Virski, *Mit geschlossenen Augen. Polnische Alltagserzhlungen vom gelebten Glauben*, ausgew. und bers. von K. Wolff, mit einem Geleitw. vers. von W. Quack, *Polen erzlt. Zweiundzwanzig erzhlungen*,

⁸ Tadeusz Zabłocki (1904–1997) – dziennikarz, kolekcjoner, prawnik. Po rewolucji 1917 roku wraz z rodziną przyjechał z Ukrainy do Polski. Po wybuchu II wojny światowej dotarł do Wojska Polskiego we Francji, gdzie został przydzielony do ministra S. Strońskiego w Ministerstwie Informacji i Dokumentacji rządu RP. Po upadku Francji przedostał się do Wielkiej Brytanii, gdzie został rzecznikiem ministra S. Strońskiego w Londynie i łącznikiem Ministerstwa Informacji z *Dziennikiem Polskim*. Był zamiłowanym kolekcjonerem. Po odbudowie Zamku Królewskiego w Warszawie oddał w depozyt kolekcję obrazów, saskiej porcelany, meble i zabytki piśmiennictwa. Cf. M. B. Topolska, *Zabłocki Tadeusz*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, pod red. K. Dopieraty, t. 5: S–Ż, Toruń 2005, s. 365.

ausgew. und eingeleitet von G. Hagenau, *Polnische Prosa des 20. Jahrhunderts*, ein Lesebuch, hrsg. von K. Dedecius, *Introduction to modern Polish literature. An anthology of fiction and poetry*, ed. by A. Gillon and L. Krzyzanowski. Ponadto licznie reprezentowana jest również poezja, obejmująca 109 książek, które stanowią 19,4% tego działu. Sto dwie książki wydano w języku polskim, w tym 28 za granicą, m.in. w Londynie, Paryżu, Jerozolimie i Nowym Jorku. W zbiorze znajdują się tomiki poezji wydane w języku niemieckim, angielskim i włoskim. Autorami poezji są m.in. Jan Kochanowski, Adam Mickiewicz, Czesław Miłosz, Władysław Broniewski, Jan Lechoń, Bolesław Leśmian, Aleksander Wat, Adam Ważyk, Antoni Słonimski, Tadeusz Różewicz, Eda Ostrowska, Jadwiga Stańczakowa, Jan Koprowski. Wśród dzieł pisanych prozą znalazły się m.in. *Maria* Antoniego Malczewskiego, *Ogniem i mieczem* oraz *Potop* Henryka Sienkiewicza, *Dzienniki* Zofii Nałkowskiej, *Listy Gabrieli Zapolskiej* zebrane przez Stefanię Linowską. Wielu autorów spisało wspomnienia: Jerzy Kuncewicz *Wyspy pamięci*, Hanna Mortkowicz-Olczakowa *Pod znakiem kłosa*, Aleksander Rafałowski *...I spoza palety*, Jalu Kurek *Mój Kraków*, Marie Rambert *Żywe srebro*, Irena Lorentowicz *Oczarowania*, Stanisław Janusz Rostworowski *Łuna od Warszawy*, Zofia Kucówna *Zatrzymać czas*, Kazimierz Dymel *Skąd ten blask, profesorze Sedlak?*, Jan Koprowski *Przyjaciele i znajomi*, Ryszard Fitz *Promem do Ystad*, Waclaw Gralewski *Stalowa tęcza*, Michał Kaziów *Gdy moim oczom*, Jadwiga Stańczakowa *Przejścia*, Ryszard Hajduk *Korzenie*, Arnold Szyfman *Moja tułaczka wojenna*, Teresa i Władysław Tatarkiewiczowie *Wspomnienia*. W kilku książkach można odnaleźć wspomnienia pobytu w Kazimierzu i spotkań z Marią i Jerzym Kuncewiczami. W księgozbiorze znajdują się również dramaty napisane m.in. przez Stanisława Wyspiańskiego (10 t.), Marię Kuncewiczową, Jerzego Kuncewicza, Stanisławę Przybyszewską, Kazimierę Iłłakowiczówną, a także książkowe wydanie słuchowiska radiowego: „Dni powszednie państwa Kowalskich” Marii Kuncewiczowej oraz „Teatr wyobraźni”.

Drugą pod względem liczebności grupę tworzy literatura obca, jest to zbiór liczący 121 egzemplarzy. Tomiki poezji są tutaj mniej liczne, ale reprezentują wiele krajów, jest tu poezja angielska: Roberta W. Halla, Williama Shakespeara, Oscara Wilda; francuska: Rosy Bailly, *Antologia poezji francuskiej* Jerzego Lisowskiego; japońska: *Godzina dzikiej kaczki* w tłum. Aleksandra Janty; słowacka: Janko Kralla; szwedzka: *Na najdalszym skraju morza* Zygmunta Łanowskiego, a także poezja grecka, włoska, amerykańska, niemiecka, słoweńska. Epikę reprezentują m.in. Joseph Bédier *Dzieje Tristana i Izoldy*, Antoni Czechow *Opowiadania i opowieści 1893–1955*, Geoffrey Chaucer *The prologue and The knight's tale*, Denis Diderot *Kubuś Fatalista i jego Pan*, Robert Graves *The Greek myths*, Jean de la Fontaine *Fables*, André Chamson *La neige et la fleur*, Storm Jameson *Before the crossing*, Mario Picchi *Krzywy mur*, Elena Soriano *Caza menor*, Enrico Monti *Fuga nel tempo*. Wśród dramatopisarzy są m.in. William Shakespeare,

Johann Wolfgang von Goethe, Pierre Corneille, Molière, Suzanne Arlet. W księgozbiornie znajduje się także libretto opery *Tristano e Isolda* w opracowaniu Richarda Wagnera.

Wydawnictwa z dziedziny historii literatury tworzą następną grupę tematyczną. Wśród nich znajdują się: *Panteon wielkich twórców poezji i prozy powszechnej*, pod red. Stanisława Lama, *Wielka literatura powszechna*, w oprac. Józefa Bromskiego, Moniki Warneńskiej *Śladami pisarzy*, Joanny Siedleckiej *Jaśniepanicz, Wspomnienia i studia o Conradzie*, w oprac. Barbary Kocówny, Marii Dąbrowskiej *Szkice o Conradzie*, Johna Mersereau *Mikhail Lermontow, Letters and drawings of Bruno Schulz*, ed. by Jerzy Ficowski, *Z tysiącem serdeczności... Korespondencja z lat 1911–1953*, oprac. Tadeusz Januszewski, Romana Taborskiego *Życie literackie młodopolskiej Warszawy*.

W księgozbiornie znajdują się również książki z dziedziny teorii literatury, wśród których znajdujemy takie, jak *Teorie badań literackich* Zofii Mitosek, *Literaturę na przelomie* Ryszarda Matuszewskiego, *Człowiek i świat* oraz *Przemiany wyobraźni* Alicji Kuczyńskiej, *Romantyzm i historia* oraz *Gorączka romantyczna* Marii Janion i Marii Żmigrodzkiej, *The political novels of Joseph Conrad* Eloise Hay, *Współczesna powieść i krytyka* Stanisława Brzozowskiego, *Myśl teatralna Młodej Polski*, w wyborze Ireny Sławińskiej i Stefana Kruka, *Sekrety Fredrowskie* Wojciecha Natanson, *Nowe studia o Norwidzie*, pod red. J. W. Gomulickiego, *Spotkania z ludźmi niezwykłymi* Alicji Okońskiej, *Modernizm polski* Kazimierza Wyki, *Estetyzm, realizm, polityka* Włodzimierza Wójcika. Autorzy prac poświęconych zarówno historii, jak i teorii literatury niejednokrotnie poświęcili część swojej uwagi twórczości Marii Kuncewiczowej. Egzemplarze opatrzyli autorskimi dedykacjami dziękując pisarce za kolejne powieści oraz wyrażając swój podziw i szacunek.

Księgozbiór Kuncewiczów wyposażony został w pozycje o charakterze pomocniczym i informacyjnym. Po podjęciu pracy w Uniwersytecie Chicagowskim Maria Kuncewiczowa zakupiła 30-tomową *The encyclopedia Americana*. Przez kilka następnych lat kompletowała 12-tomową *Wielką encyklopedię powszechną PWN*. W latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku do księgozbiornie włączono 10-tomową *Grand Larousse encyclopédique*. Pobyt na emigracji, wiele podróży zagranicznych oraz twórczość literacka skłoniły Kuncewiczów do zakupu słowników językowych. Są wśród nich: *Webster's new dictionary and thesaurus*; *Webster's new world dictionary of the American language*; *English-Italian dictionary*; *The new Roget's thesaurus of the English language in dictionary form*; *Podręczny słownik niemiecko-polski*. W zbiorze znalazły się również następujące pozycje: *Program VIII Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina*; *Literatura polska w autografach Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu 1918–1970. Katalog wystawy*; *Polish plays in English translations. A bibliography* Bolesława Taborskiego, *Kongres Kultury Polskiej, 7–9 października 1966. Materiały i dokumenty*; *Introduction to the University of Chicago Library*.

Książki dotyczące historii Polski oraz historii powszechnej to prawie 6% księgozbioru, łącznie 60 egzemplarzy. Zdecydowaną przewagę ma jednak historia kraju rodzinnego Kuncewiczów. Druga wojna światowa zapoczątkowała długie lata emigracji, podczas której dzieląc los uchodźców żywo interesowali się sprawami ojczyzny. Historię powszechną reprezentują: *Historia XX wieku 1900–1934*, w oprac. H. Mościckiego oraz J. Cynarskiego, *The age of the enlightened despot 1660–1789* A. H. Johnsona, *Historia XIX wieku*, w oprac. H. Mościckiego i J. Cynarskiego, *Nachbar Polen* Hansjakoba Stehle. Z historią Polski Kuncewiczowie mogli zapoznać się czytając takie publikacje, jak *Akcja N. Wspomnienia 1941–1944*, pod red. Haliny Auderskiej, *Książę Józef Poniatowski 1763–1813* Szymona Askenazego, *Hiob 1943. Ein requiem für das Warschauer Getto* Karin Wolff, *Znaczenie chrztu Polski 966–1966* Pawła Ilińskiego, *Porcja wolności (Październik 1956)* Marka Tarniewskiego, *The mask of warriors. The siege of Warsaw, September 1939* Marty Korwin-Rhodes, *Na partyzancki poszły bój... 1939–1945* Barbary Matusowej, *Lublin w okresie okupacji (1939–1945)*, w opracowaniu Remigiusza Moszyńskiego, *Powstanie II Rzeczypospolitej*, pod red. H. Jaworskiej i T. Jędruszczaka, *Ucieczki oświęcimskie oraz Zbrodnie, kary i kariery* Tomasza Sobańskiego.

Zapoznając się z postaciami bohaterów książek biograficznych odkrywamy wśród nich twórców literatury, ale także muzyki i malarstwa. Edukacja muzyczna oraz atmosfera artystyczna międzywojennego Kazimierza na trwałe ukierunkowały zainteresowania Marii Kuncewiczowej. Ten dział księgozbioru reprezentują m.in. *Władysław Strzemiński*, w opracowaniu Zofii Baranowicz, *Tytan pracy. Opowieść o J. I. Kraszewskim* Haliny Marii Dąbrowskiej, *Jan Sebastian Bach* Jarosława Iwaszkiewicza, *William Faulkner* Franciszka Lyry, *George Bellows. Painter of America* Charlesa H. Morgana, *Janusz Korczak* oraz *Piotr Michałowski – opowieść o życiu i twórczości* Hanny Mortkowicz-Olczakowej, *Stanisław Wyspiański* Alicji Okońskiej, *Cezanne* Henriego Perruchota, *Tomasz Mann* Aleksandra Rogalskiego, *The painter Jacques-Louis David* Heleny Rosenau, *Życie i twórczość Karola Sicińskiego, architekta-malarza i konserwatora* Kazimierza Dolnego Jadwigi Teodorowicz-Czerepińskiej, *Życie Chopina* Kazimierza Wierzyńskiego.

Oprócz biografii wybitnych twórców sztuki w bibliotece Kuncewiczów możemy spotkać inne dzieła z tej dziedziny, m.in. książki dotyczące architektury: *Mont-Saint-Michel and Chartres* Henry'ego Adamsa, *Collegium Maius – dzieje gmachu* Karola Estreichera; muzyki: *Chopin the unknown* Matteo Gliniego, *Wariacje na temat jazzu* Joachima E. Berendta, *U brzegów jazzu* Leopolda Tyrmanda, *Sekrety Polihymnii* Jerzego Waldorffa; malarstwa: *Nowe formy w malarstwie i inne pisma estetyczne* Stanisława I. Witkiewicza, *Abstraction and artifice in twentieth-century art* Harolda Osborne'a; kina, teatru: *Nowiny i nowinki filmowe 1896–1939* oraz *O cudach, czarach i upiorach ekranu* Stefanii Beylin, *Teatr telewizji w roku 1970*, pod red. Ireny Bołtuć, *55 lat w teatrze* Arnolda Szyfmana.

Nie mogło zabraknąć w księgozbiornie egzemplarzy o tematyce filozoficznej. Jerzy Kuncewicz należał do ludzi o szerokich horyzontach myślowych. Jego życiu towarzyszyły rozważania nad istotą bytu. Wśród dzieł filozoficznych są m.in. jego własne *Nieskończoność a rzeczywistość* oraz *Wieczna przemienność; Aperçu de la philosophie de Wronski i Sekularyzacja teologii a polska filozofia XIX wieku* Jerzego Brauna, *Ja – człowiek* oraz *Człowiek i prawo naturalne* Mieczysława A. Krapca, *Homo creator* oraz *Życie i filozofować* Janusza Kuczyńskiego, *Physical laws and time's arrow* i *Relativity and the atom* Henryka Mehlberga, *Listy moralne do Lucyliusza* Luciusa A. Seneki, *O szczęściu* Władysława Tatarkiewicza, *O państwie Bożym* św. Augustyna.

W księgozbiornie Kuncewiczów znalazło się wiele pozycji z dziedziny religii i religioznawstwa. Siedem książek dotyczy pontyfikatu papieża Jana Pawła II, m.in. *Jan Paweł II do ludu Bożego*, w przygotowaniu Stanisława Dziwisza i in., *Jan Paweł II w Portugalii, Hiszpanii i Lourdes*, w opracowaniu Armili Sobiepan, *Do końca ich umiłowat*, pod red. Stanisława Dziwisza i in., a jedna – papieża Jana XXIII, chodzi o książkę autorstwa Jeana Neuvécelle'a. Podczas swych pobytów we Włoszech Kuncewiczowie uczestniczyli w audiencjach watykańskich. Refleksje związane z zamachem na papieża Jana Pawła II Maria Kuncewiczowa zamieściła w *Przeźroczach*. Inne książki dotyczące tego tematu to m.in. *J. Moltmanna teologia nadziei i krzyża* oraz *Paolo VI a la riforma morale della politica* Jerzego Brauna, *Narodziny i rozwój Reformy protestanckiej* oraz *Katolicyzm między Lutrem a Wolterem* Jeana Delumeau, *Homilie* Jerzego Popiełuszki, *Dni radości* Jana Śliwańskiego, *W kręgu nauczania Jana Pawła II*, *Kolędy polskie. Średniowiecze i wiek XVI*, *Kazania świętokrzyskie* Stefana Wyszyńskiego.

Wśród książek gromadzonych przez Jerzego Kuncewicza, działacza ludowego i prawnika, znalazły się również dzieła z zakresu nauk społeczno-politycznych. Dwadzieścia sześć pozycji dotyczy polityki, m.in. *Rzecz o życiu i ustroju Polski*, *Pięćdziesiąt lat faktów i myśli* oraz *Awangarda i maruderzy*, a także *Górny Śląsk. W świetle wykonania Konwencji Genewskiej* Aleksandra Szczepańskiego, *Nowy Marsyliusz czyli Społeczeństwo inteligentne* Stefana Bratkowskiego, *Koncepcje przebudowy Polski w programach i publicystyce ruchu ludowego 1939–1945* Stanisława Dąbrowskiego, *Peasant International in action* J. Rutaja, *The captive nations. Nationalism of the non-Russian, nations in the Soviet Union* Romana Smal-Stockiego, *World conquest in instalments* J. V. Stalina, *W walce o wolność* I. Twardziela, *To się dawno zaczęło* Wojciecha Piechoty, *Democratic promise. The populist moment in Ameryka* L. Goodwyna. Z dziedziny prawa znalazły się w zbiorze następujące pozycje: *Trzecia Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona 23 marca 1935*; *Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych. Studium prawa konstytucyjnego* Wacława Szyszkowskiego. Psychologię reprezentują: George K. Yacorzynski *Frontiers of psychology*; *Psyche and symbol. A selection from the writings of C. G. Jung*; *Oceny i normy. Obyczaje polskie do połowy*

XIX wieku Barbary Gradzik-Jedynak (*Obyczaje polskie XVII i pierwszej połowy XVIII w.*, cz. 2, Lublin 1979).

Nieliczne publikacje dotyczą nauk przyrodniczych, m.in. biologii: *Itogi estides-tiletnih rabot* Ivana V. Mičurina, *Wild flowers in Britain* Geoffreya Grigsona; geologię reprezentuje *Przewodnik geologiczny po Kazimierzu i okolicy* Krystyny Pożaryskiej. Wiele podróży podejmowanych przez Kuncewiczów pozostawiło trwałe ślad w księgozbiórze. Są to atlasy polityczne: *The new Rand Mc Nally Pocket World Atlas* oraz *Crest Colorprint World Atlas*, a także przewodniki: *Espagne* Dominique Aubier, *La ville éternelle. Guide, album, souvenir d'une visite rapide de Rome*; *Istria and Kvarner* Dmitara Culića oraz historie miast: *Siena* Kazimierza Chłędowskiego i *Kongsvinger* Olafa Brynna.

W księgozbiórze Kuncewiczów znalazło się 16 książek dotyczących Warszawy, 5 spośród nich napisała Karolina Beylin, pozostałe to m.in. *Jeszcze o Warszawie*, przewodnik *Warszawa nieznana* Jerzego Kasprzyckiego, *Warszawa w pamiętnikach powstania styczniowego*, w opracowaniu Krzysztofa Dunin-Źasowicza, *All for freedom. The Warsaw epic*. Podczas swego pierwszego pobytu w Polsce po II wojnie światowej, w 1958 roku, Maria Kuncewiczowa otrzymała dedykowaną jej książkę *Z dawnego Włocławka* Zdzisława Arentowicza.

Własne wrażenia i refleksje emigrantów Kuncewiczowie konfrontowali z przeżyciami innych rodaków na emigracji. Obok pozycji na ten temat wśród zgromadzonych książek odnaleźć można także prace dotyczące udziału Polonii w życiu społecznym i kulturalnym innych państw, m.in. *Polacy w Anglii i o Anglii* oraz *Z Anglikami na co dzień. Listy z Anglii 1939–1945* Jana Dąbrowskiego, *Polacy w dziejach Stanów Zjednoczonych* Andrzeja Ławrowskiego, *A Polish chapter in Jacksonian America. The United States and the Polish exiles of 1831* Jerzego Lerskiego, *Allied wartime diplomacy. A pattern in Poland* Edwarda J. Rozka, *Polacy i Ameryka* Melchiora Wańkowicza.

Księgozbiór Kuncewiczów tworzą egzemplarze w większości wydane w języku polskim: jest to 746 pozycji, co stanowi 71,8% całości. Poważną część zbioru stanowią wydawnictwa angielskie: 167 pozycji, tj. 16% całości. Mniej licznie reprezentowane są prace w języku niemieckim, francuskim, włoskim, słowackim czy rosyjskim. Pozostałe egzemplarze opublikowano w językach: szwedzkim, czeskim, hiszpańskim, niderlandzkim, rumuńskim, węgierskim, norweskim, serbsko-chorwackim, arabskim, fińskim, a także brajlu. O bogactwie wersji językowych w prezentowanym księgozbiórze decydują również przekłady dzieł Marii Kuncewiczowej, 27 utworów jej autorstwa wydano w sumie w 13 językach.

W księgozbiórze znajduje się wiele egzemplarzy wydanych w języku polskim poza granicami naszego kraju⁹. Większość z nich ukazała się nakładem naszych rodaków lub w wydawnictwach powstałych w środowisku emigracji polskiej. Wiele

⁹ Nazwy państw i ich terytoria przyjęto według map politycznych z 1998 roku. Cf. *Atlas encyklopedyczny PWN*, red. nac. B. Petrozolin-Skowrońska, Warszawa 1998, s. 128, 136, 200.

tytułów ukazało się w wydawnictwach w Londynie: 24 książki w Oficynie Poetów i Malarzy; 7 – M. I. Kolin; 5 – Wydawnictwie Światowego Związku Polaków z Zagranicy; 4 – Polskiej Fundacji Kulturalnej; 4 – Katolickim Ośrodku Wydawniczym „Veritas; 4 – Księgarni Polskiej „Orbis”; 2 – Stowarzyszeniu Pisarzy Polskich; 2 – „Odnowie”; 2 – „Wiadomościach”. Pojedyncze pozycje ukazały się m.in. nakładem „Biblioteki Polskiej”; „Nowej Polski”; Grupy Członków Stronnictwa Ludowego; Oficyny Stanisława Gliwy; Press Agency (Światpol); F. Mildner & Sons; „Rytmu”; Kiosku Księgarskiego „Ogniska Polskiego” Aliny Wierzbiańskiej; B. Świdorskiego; „Wiadomości: Polski Instytut Naukowy w Ameryce”; Polonia Book Fund; Gryf Publication Ltd.

We Francji publikacje polskie ukazywały się w paryskim „Instytucie Literackim”, w serii „Biblioteka Kultury”, w zbiorze znajduje się 12 pozycji z tego wydawnictwa. Ponadto jeden egzemplarz został wydany przez Stronnictwo Ludowe „Wolność”.

W Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej ukazały się 4 publikacje wydane przez Roy Publishers. Pojedyncze egzemplarze opublikowano nakładem Ameryka – Echo (Toledo), Przyjaciół Teatru Ossetyńskiego (Detroit), Książka A. Janty (Nowy Jork), oraz Saint Marks Printing Corporation. Poza tym niektóre publikacje ukazały się w Wielkiej Brytanii nakładem Oficyny Stanisława Gliwy (Southend-on-Sea), Książnicy Polskiej (Glasgow). Prócz tego pojedyncze egzemplarze zostały opublikowane przez Instytut Literacki w Rzymie (Włochy), Wyd. „Strażnica” (Niemcy), Fundusz Wydawniczy „Buchdruck” (Niemcy), Grupę Literacką 3 (Czechy), Składnicę Książnicy Polskiej (Argentyna) oraz „W drodze” (Izrael).

Wiele książek ofiarowanych Kuncewiczom przez przyjaciół i znajomych ze stosowną dedykacją świadczy o szerokich kontaktach towarzyskich i zawodowych, zarówno krajowych jak i zagranicznych, właścicieli księgozbioru. Podarowane egzemplarze opublikowane zostały w wielu państwach oraz przez różnych wydawców.

W wyniku analizy chronologicznej stwierdzono, że oprócz jednej pozycji, poszczególne egzemplarze zostały wydane w XX wieku. Większość z nich ukazała się w latach sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego wieku. Analizując księgozbiór pod względem chronologicznym można zauważyć pewną prawidłowość przejawiającą się w tym, że liczba dzieł wydanych w danym dziesięcioleciu zależy jest od miejsca zamieszkania czy pobytu Kuncewiczów. Okres II wojny światowej i początek lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku spędzili Kuncewiczowie na emigracji w Anglii. Najwięcej druków z tego okresu zostało wydanych w wydawnictwach angielskich. Wyjazd do Stanów Zjednoczonych w 1955 roku, następnie praca Marii Kuncewiczowej w Uniwersytecie Chicagowskim, zwiększyły liczbę tytułów książek drukowanych na terenie wielu stanów Ameryki. Większa liczba pozycji drukowanych w Polsce pojawiła się po wznowieniu kontaktów z krajem przez Kuncewiczów. Od 1957 roku książki Marii Kun-

cewiczowej na stałe powróciły na polski rynek księgarski. Dłuższe pobyty państwa Kuncewiczów w kraju, począwszy od 1962 roku, oraz powrót do Kazimierza w 1968 roku, pozwoliły odnowić stare i zawierać nowe znajomości oraz przyjaźnie. Ich trwałe ślady w postaci dedykacji pozostały w ofiarowywanych Marii i Jerzemu Kuncewiczom egzemplarzach. Coroczne wyjazdy do Włoch w latach siedemdziesiątych również przyniosły wiele nowych przyjaźni oraz serdecznych słów wpisywanych na kartach książek przez darczyńców.

Po przeprowadzonej analizie topograficznej stwierdzono, że ponad połowa egzemplarzy została opublikowana na terytorium Polski. Jest to 626 pozycji, co stanowi 62,3% zbioru. Bardziej szczegółowo analizując księgozbiór można stwierdzić, że 446 pozycji wydanych w Polsce opublikowały warszawskie wydawnictwa. Stanowi to aż 71% egzemplarzy wydanych w naszym kraju. Znacznie mniejszą liczbę dzieł wydano w Krakowie i Lublinie, łącznie stanowi to prawie 17% pozycji krajowych. W omawianym księgozbiorniku 135 egzemplarzy opublikowano w Wielkiej Brytanii, co stanowi 13,4% zbioru. Pod względem topograficznym przeważają książki wydane w Londynie, 124 egzemplarze, co stanowi 92% pozycji w języku angielskim. Trzecim krajem pod względem liczby opublikowanych pozycji są Stany Zjednoczone, łącznie 84 egzemplarze. Ponad połowę tych pozycji ukazało się w Nowym Jorku. Książki opublikowane na terytorium Francji pochodzą w ogromnej większości (prawie w 90%) z Paryża. Adres wydawniczy z tego państwa posiada 39 pozycji, co stanowi 3,9% księgozbioru. W Niemczech opublikowano 32 dzieła, co stanowi 3,2% zbioru. Większość z nich ukazała się w Berlinie i Lipsku. Egzemplarze wydane we Włoszech to 2,7% księgozbioru Kuncewiczów. Spośród 27 pozycji 15 wydano w Rzymie, przy czym większość pochodzi z okresu corocznych wyjazdów Kuncewiczów do Włoch. Pozostała część księgozbioru ukazała się w 21 państwach (Słowacja, Holandia, Czechy, Rosja, Indie, Szwecja, Austria, Szwajcaria, Ukraina, Rumunia, Węgry, Argentyna, Norwegia, Kanada, Irlandia, Belgia, Finlandia, Jugosławia), a w przypadku 8 pozycji nie można określić miejsca druku. Są to 62 egzemplarze, co stanowi 6,2% całego zbioru.

Księgozbiór Kuncewiczów tworzą dzieła jego właścicieli oraz członków rodziny, egzemplarze ofiarowane wraz ze stosowną dedykacją, pozycje gromadzone przez właścicieli i tworzące ich warsztat pracy twórczej. Egzemplarze z tego zbioru opublikowano w 18 językach, nakładem wielu oficyn wydawniczych w 27 państwach. Kolekcja Marii i Jerzego Kuncewiczów stanowi pamiątkę ich pobytu na emigracji, wielu podejmowanych podróży oraz licznych spotkań z innymi pisarzami, dziennikarzami, ludźmi nauki i kultury, zarówno w Polsce, jak i na emigracji. Znaczna część znaków własnościowych nadaje jej wyjątkowy charakter bibliofilski. Wszystko to sprawia, że księgozbiór stanowi ciekawy materiał do badań księgoznawczych.